

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Woord vooraf

Beste lezer,

De uitbouw van het Centrum voor Funeraire Archeologie in het voormalige beeldhouwersatelier Ernest Salu heeft in de voorbije maanden heel wat besommingen met zich meegebracht, waardoor de activiteiten en de Nieuwsbrief even naar het achterplan verschoven werden. Onze verontschuldiging hiervoor. Met deze dubbele Nieuwsbrief proberen wij dat goed te maken. In dit nummer daarom twee artikels over op het Lakense Kerkhof begraven prominenten.

Dat er intussen heel wat werk geleverd is in de ateliers Salu en dat er nog grote projecten op stapel staan voor de verdere uitbouw van het Centrum verneemt u verder in deze Nieuwsbrief, waar een stand van zaken wordt gemaakt. Wie zich persoonlijk wil vergewissen van de vorderingen kan tijdens de Open-Monumentendag een bezoek brengen aan de ateliers Salu, want ook dit jaar is Epitaaf van de partij.

Tentoonstellingen

Oostende - Ensorhuis :
Doodsbrieven van familie en vrienden uit de verzameling van James Ensor
(loopt tot 31 mei 1992).

Oudenburg - Stedelijk museum :
Eeuwige rust, vereeuwigd leven.
Gallo-Romeinse grafheuvels in Haspengouw (14-18u).
(loopt tot 6 oktober 1991)

Kalender

Zondag 15 september 1991, 10.00 - 18.00 uur :

Open-Monumentendag

Het voormalige beeldhouwersatelier Ernest Salu - Centrum voor Funeraire Archeologie - is toegankelijk tussen 10.00u en 18.00u. Enkele ambachtelijke aspecten van de grafkunst worden er **gedemonstreerd**.

Epitaaf verzorgt daarnaast ook **rondleidingen** op het kerkhof van Laken rond twee thema's : de restauratie van het grafmonument Ghémar en de op het Lakense kerkhof begraven musici.

Meer informatie op blz 3

Zaterdag 5 oktober 1991, 10.30 uur :

Rondleiding kerkhof van Laken

Voortaan een vaste rubriek in onze activiteitenkalender, elke **eerste zaterdag van de maand**. Het kerkhof van Laken heeft immers zoveel te bieden dat een rondleiding telkens weer nieuwe en andere aspecten van de grafkunst aan het licht kan brengen.

*Afspraak aan de ingang, O.-L.-Vrouwvoorplein. Wij verzoe-
ken U op voorhand in te schrijven door overschrijving op
rekeningnummer 068-2039260-56 van Epitaaf, 1020
Brussel, met vermelding van datum, activiteit en aantal
personen. Prijs : Leden 75 BEF / Niet-leden 150 BEF.*

Requiem

Festival van dodenmissen in Zeeuws-Vlaanderen

(inlichtingen :
Festival van Vlaanderen,
tel. 091/25.77.80)

12 september (20.00u)

Groede, N.H. Kerk,
Requiem van Buns

13 september (20.00u)

Koewacht, R.K. Kerk,
Requiem van A. Lloyd Webber

16 september (20.00u)

Philippine, R.K. Kerk,
Berliner Requiem van Weill

17 september (20.00u)

IJzendijke, R.K. Kerk,
Requiem van Mozart

21 september (20.30u)

Hulst, Basiliek

Requiem van Duruflé

23 september (20.00u)

Hengstdijk, R.K. Kerk

Requiem van Biber en Buns

28 september (20.00u)

Aardenburg, St.-Baafskerk

Requiem van Ligeti

Andere Requiem

i.h.k.v. Festival van Vlaanderen
(inlichtingen : tel. 091/25.77.80)

20 september (20.00u)

Gent, Bijloke-abdij

Requiem van Fauré

27 september (20.00u)

Gent, Sint-Baafskathedraal

Requiem van Ligeti

Centrum voor Funeraire Archeologie in het voormalige atelier E. Salu

■ In 1989, toelage van de Koning Boudewijnstichting ten bedrage van 2.500.000 bf, in het kader van het Programma Bouwkundig Erfgoed, voor het uitvoeren van de meest dringende werkzaamheden (dak- en afwateringswerken) vervanging en/of restauratie van de ijzeren ramen, bouw van een binnentrap...).

■ Eind 1990, deelname aan de Wies-Andersenshow op VTM waarbij een goede 460.000 bf werd vergaard voor de realisatie van het project 'Funeraire tuin' (momenteel in aanleg).

■ In februari 1991, indienen van een dossier bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen in het kader van de door de Europese Gemeenschap verleende *Steun voor modelprojecten met het oog op de instandhouding van het architectonische erfgoed van de Gemeenschap*. Thema voor 1991 was : *De monumenten en historische plaatsen die een werkomgeving vormden en waarvan het belang voor het Europese erfgoed duidelijk is vastgesteld. Het belang van deze werkplaatsen kan gelegen zijn in het architectonische ontwerp, in de*

historische en sociale betekenis van het monument of de plaats, of de, door bestemming, roerende goederen die zich erin bevinden (gereedschappen, machines enz.).

Het door Epitaaf voorgelegde project omvatte in essentie de restauratie van de monumentale atelier-gevels, het herstel van de wintertuin met restitutie van de oorspronkelijke glazen dakkap en instandhoudingswerken uit te voeren aan de inboedel (gipsmodellen, alaam...).

Begin augustus werd officieel vernomen dat het project samen met 37 andere (op ruim 433 inzendingen) werd weerhouden.

■ Bij schrijven van 30 april 1991 van het Ministerie van het Brusselse Gewest, Dienst Monumenten en Landschappen, werd Epitaaf in kennis gesteld van het openen van het onderzoek voorafgaand aan de mogelijke bescherming als monument "om reden van hun historische en artistieke waarde, van het voormalige atelier Ernest Salu, gelegen Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 te Brussel, en van het woonhuis gelegen Leopold-I-straat 17, eveneens te Brussel", dit ingevolge het voorstel van de Brusselse autonome sectie van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen d.d. 22 november 1990, en het besluit terzake van de ministers Georges Désir en Charles Picqué d.d. 31.01.1991.

■ Op 3 juli 1991 tenslotte, werd aan de Brusselse autonome sectie van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen het restauratie- en geschiktmakingsdossier van de voormalige ateliers Salu voorgelegd, naar ontwerp van architect Jos Vandenbreeden. Ingevolge het door deze Commissie uitgebrachte gunstig advies kan nu worden verwacht dat de Brusselse Executieve, op voorstel van Minister Georgès Désir, ondermeer bevoegd voor de monumentenzorg, voor deze werken een subsidie zal verstrekken in uitvoering van de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen.

Open-Monumentendag Laken 1991

Voor de 3de achtereenvolgende keer stelt het Centrum-voor-Funeraire-Archeologie-in-opbouw op 15 september eerstkomend de deuren open van de voormalige grafbeeldhouwersateliers Ernest Salu, hiermee zijn bijdrage leverend aan de jaarlijkse Open-Monumentendag. Het is, zoals bekend, vanuit deze werkplaatsen dat vanaf 1872 drie generaties lang grafmonumenten en funeraire beeldhouwwerken ondermeer het naastliggende kerkhof van Laken zouden gaan verfraaien, ook al werden bestellingen genoteerd tot ver buiten de landsgrenzen. Zoals de vorige jaren zal het gehele gelijkvloerse gedeelte van de gebouwen vrij te bezichtigen zijn, met in het bijzonder de wintertuin, de 'fonteinzaal', het bureau, het oude atelier en de binnentuin met de natuursteenreserve.

Schriftbeeldhouwer, smid en restaurateur aan het werk

Dit jaar wordt trouwens in het bijzonder aandacht gevraagd voor enkele ambachtelijke aspecten van de grafkunst. Zo zal schriftbeeldhouwer Kristoffel Boudens in de fonteinzaal een demonstratie geven van zijn kunnen, terwijl kunstsmit Carl Muylle in de binnentuin ongetwijfeld belangstelling zal weten op te wekken voor het restaureren van smeedijzer. In het modellenatelier zelf, tenslotte, zal men kunnen volgen hoe restaurateur Lode De Clercq de in de tuinbodem gevonden brokstukken van een gipsen beeld poogt te reconstrueren.

Ook het kerkhof van Laken, gewoontegetrouw uitzonderlijk toegankelijk tot 18.00 uur, blijft overigens onze aandacht wegdragen. Van 10 uur tot 17 uur vertrekken aan de ateliers Salu om het uur korte wandelingen doorheen dit Brusselse 'Père Lachaise', alternerend rond twee thema's : vooreerst

de restauratie van het grafmonument van de familie Ghémar, vervolgens de op Laken bijgezette musici (La Malibran, Marie Pleyel,...). Deze wandelingen zullen een half uur duren en worden - in principe - in het Nederlands en het Frans door een gids begeleid.

En nog is het niet alles. Naar aanleiding van de Open-Monumentendag zal Epitaf in samenwerking met uitgeverij Plaizier een compacte maar mooi geïllustreerde gids uitgeven over het kerkhof van Laken, met beschrijving van vijftien belangrijke monumenten. Geen overbodige luxe trouwens, bijna 90 jaar na de publikatie van Arthur COSYNS vrijwel onvindbare *Laeken ancien et moderne* (1904).

Tot slot zullen de ateliers Salu fungeren als één der Brusselse verdeelcentra van de programma-brochure *Open Monumentendag - Brussels Hoofdstedelijk Gewest* (gratis) én van *M&L Extra* (150 bf), een uitgave van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Bestuur Monumenten en Landschappen, met voorstelling - in woord en beeld - van 25 toegankelijke monumenten in Vlaanderen en Brussel.

Allen daarheen dus, temeer daar tegelijkertijd ook de Koninklijke crypte en de Koninklijke serres kunnen bezichtigd worden. Laken wordt zondermeer een hoogtepunt van dit ééndagsgebeuren.

Marcel Celis

Andere begraafplaatsten en grafmonumenten in de kijker op 15 september

BRABANT :

Kerkhof van **Elsene**
(Kroonlaan/Boondaalsesteenweg)
Gem. begraafplaats te **Hofstade (Zemst)** (Kerkhoflei)
Sint-Trudokerkhof te **Laar (Landen)** (Heuvelhof)

ANTWERPEN :

Sint-Fredeganduskerkhof te **Deurne** (Lackborslei)
Grafzerken in en rond de kerken van **Beerse** en **Vlimmeren**
Grafheuvel Baron Coppens te **Geel** (zijstraat Aardseweg)

OOST-VLAANDEREN :

Sted. begraafplaats te **Eeklo** (Molenstraat)
Campo Santo te **Sint-Amandsberg** (Visitatiestraat)
Grafkelder van Egmont, Markt, **Zottegem** (O.L.V.-Hemelvaartkerk)

WEST-VLAANDEREN :

Sted. begraafplaats te **Izegem** (Roeselaarsestraat)

STATUTAIRE ALGEMENE VERGADERING 1990

Op 23 juni 1991 jongstleden hield Epitaf vzw haar jaarlijkse statutaire algemene vergadering van effectieve leden, met neerlegging van de mandaten van de bestuurders • Door de aanwezige effectieve leden werden hierbij voor de komende twee jaar de volgende bestuurders aangeduid : Bert Bracke, Marcel M. Celis, Lode De Clercq, Antoinette Huysmans, Petra Maclot, Karel Roelants, Luc Tack, Filip Tas, Jos Vandenbreeden, Linda Van Santvoort, Roland Verhees en Martine Wijnants • Hierop werd Marcel M. Celis herverkozen tot voorzitter en Bert Bracke tot secretaris, terwijl Roland Verhees (ondervoorzitter) en Luc Tack (penningmeester) een eerste mandaat toevertrouwd kregen • Voorts werden tijdens diezelfde algemene vergadering de rekeningen van het jaar 1990 goedgekeurd evenals de begroting 1991, beide weliswaar ietwat laattijdig, maar met positieve cijfers.

Een zweem van ijdelheid

Een herinnering aan dokter Louis-Joseph Seutin (1793-1862)

Wie op het kerkhof van Laken rondwandelt, richt vanzelfsprekend zijn aandacht eerst op de grootse monumenten die daar te zien zijn en op de klinkende namen waarvan men kennis neemt. Daaronder bevinden zich niet weinig artsen die in de vorige eeuw hun sporen verdienen: Seutin, Pigeolet, de Van den Corputs, Crocq ... en er zijn er meer: een klein panopticum van de geneeskunde.

Maar in de schaduw van al die belangwekkende tombes liggen evenzovele onaanzienlijke graven. En soms is de geschiedenis van deze tweede categorie op merkwaardige wijze verweven met die van de eerste. Een treffend voorbeeld is het graf van Charles-Stanislas Gurowsky, uit 1846: een onopvallende deksteen, in de loop van de tijd gebarsten en grotendeels onleesbaar.

Charles-Stanislas was het tweede, kort na de geboorte gestorven kind van de Poolse graaf Ignace Gurowsky en zijn echtgenote Isabelle. De verloving en het huwelijk van deze twee personen vormde enkele jaren voordien de climax van een romanesk liefdesverhaal, een avontuur dat de proporties van een schandaal had aangenomen en de Europese adel door elkaar had geschud. De berooide Ignace was namelijk, om in zijn levensonderhoud te voorzien, genoopt geweest rijles te geven aan de leerlingen van een aristocratische kloosterschool te Parijs. Isabelle was een van die meisjes en de stoutmoedige Ignace had haar geschaakt. Stoutmoedig inderdaad en zelfs kon men van overmoed gewagen, want Isabelle (of Isabella) van Bourbon was van koninklijke bloede: nicht van de Spaanse koningin en ook nog achternicht van Louis-Philippe. Maar de graaf had zijn slag thuisgehaald.

De internationale politieke storm was snel geluwd en het huwelijk werd kort daarop voltrokken. Het paar vestigde zich in Brussel.

Dokter Pigeolet, leerling van Seutin

Ten jare 1842 liet graaf Ignace zich aandienen in het kabinet van dokter Arsène Pigeolet. Pigeolet was in zijn dagen een van de befaamdste verloskundigen van de hoofdstad. Gurowsky kwam hem opzoeken omdat zijn vrouw, infante Isabelle, haar eerste kind verwachtte. De bevalling vond plaats op 12 september 1842. Pigeolet nam ook daarna de zorg voor moeder en kind op zich. Uit de zakelijke relatie groeide alras een vriendschapsband, die mischien van de kant van de Gurowskys niet helemaal kon vrijgepleit worden van berekening; voor de aankoop van een statig pand⁽¹⁾ te Brussel ontbrak het hun aan de nodige fondsen. Dokter Pigeolet schoot een kapitaal voor dat nagenoeg gelijk stond met zijn gehele vermogen. Hij zou er nooit een stuiver van terugzien.

Later - de Gurowskys woonden toen in Spanje en Pigeolet was professor geworden aan de Brusselse Universiteit - werd het herenhuis met inboedel aangeslagen door schuldeisers en verkocht. Pigeolet's vriendschap voor de exuberante familie werd er niet door geschokt. In 1855 begaf hij zich naar Spanje om de infante bijstand te verlenen bij de geboorte van een zoon. Zijn fortuin zag hij niet terug. Wel ontving hij het **commandeurskruis van Isabella de Katholieke** (nadien zou hij ook nog **commandeur** worden in de orde van Karel III). In 1857 huwde Pigeolet, op drieënveertigjarige leeftijd, met een nicht van... baron Seutin.

Van gezondheidsofficier tot professor in de chirurgie

Louis-Joseph Seutin (*Nijvel 1793) werd in 1812 door loting aangewezen om dienst te nemen in het keizerlijke leger. Te Parijs behaalde hij het diploma van gezondheidsofficier⁽²⁾. Na de rampzalige Russische veldtocht werd Seutin opgeroepen om de gezondheidszorg in Napoleons ontworpen militaire apparaat te helpen verzekeren. Hij kreeg de graad van adjudant-majoor in het Meinelger en maakte de bloedige veldslagen van Dresden en Leipzig mee. Zijn toewijding en kunde ontsnapten niet aan de aandacht van Larrey⁽³⁾, die zich ook later nog in lovende bewoordingen over hem zou uitlaten.

Bij Dresden werd hij krijgsgevangen gemaakt. In die slag behaalde de keizer nog de overwinning, maar het was zijn laatste. Het *empire* lag op de knieën en reeds het jaar nadien, in 1814, kon Seutin terugkeren naar Nijvel. Nog eenmaal zou hij

⁽¹⁾ Ten gevolge van het huwelijk van haar broer met Isabella II (1846) was de infante nu ook schoonzus geworden van de Spaanse koningin. Deze nieuwe status vereiste het bezit van een representatieve woning.

⁽²⁾ In het jaar 1795 had de jonge Franse republiek een decreet uitgevaardigd (ook geldig voor de bezette gebieden) dat iedereen toestond een beroep naar keuze uit te oefenen; ook de geneeskunde viel daaronder. Omdat alle universiteiten en medische scholen afgeschaft of gesloten waren, kon niemand nog een medisch diploma behalen. Artsen, die nog onder het ancien régime hun opleiding genoten hadden, moesten met lede ogen toezien hoe dilettanten van allerlei slag zonder voldoende kennis de geneeskunde beoefenden. Om toch bekwame elementen te kunnen vormen (men mag niet uit het oog verliezen dat de republiek bijna bestendig oorlog voerde en dus een grote behoefte had aan militaire artsen), richtte de staat gezondheidsscholen op, o.a. te Parijs; hier kon men de graad van gezondheidsofficier behalen.

Aan deze medische anarchie werd door Napoleon een einde gemaakt in 1801. Hij richtte speciale scholen voor geneeskunde op, die de exclusieve bevoegdheid kregen doctors in de genees- of heilkunde op te leiden (de opleiding tot gezondheidsofficier verdween niet, maar werd wel aan strengere voorwaarden onderworpen).

het militaire uniform aantrekken, te Waterloo, waar hij diende in het geallieerde leger. Hij wou er zich voortreffelijk van zijn zware taak, zoals blijkt uit de brieven van Larrey en Kluyskens ⁽⁴⁾.

Na afloop van de oorlog voltooide Seutin zijn studies. In 1816 behaalde hij het diploma van geneesheer aan de universiteit van Leiden; vier jaar later promoveerde hij te Luik tot chirurg en verloskundige.

Hoewel hij in 1822 door koning Willem onderscheiden was voor zijn eervol gedrag na de slag van Waterloo, stelde hij zich bij de Brabantse Omwenteling toch ten dienste van het Voorlopig Bewind. In 1831 werd hij hoofdchirurg van het Belgische leger, functie die hij actief vervulde tijdens het beleg van de citadel van Antwerpen.

Bij de oprichting van de Brusselse universiteit (1834) werden Seutin de leerstoelen voor klinische chirurgie en operatieve geneeskunde toegevoegd. Op het slagveld was hij talloze malen geconfronteerd geweest met de noodzaak en de onvermijdelijkheid van amputaties. Die harde ervaring bleef niet vruchteloos: hij probeerde steeds de omvang van dergelijke ingrepen zo beperkt mogelijk te houden, iets waar hij veelal in slaagde en wat bovendien in die tijd niet zo vanzelfsprekend was.

Beroemd door de uitvinding van het stijfselverband

Zijn grootste roem evenwel verwierf hij dank zij zijn revolutionair stijfselverband (*méthode amovible*). Tot dan toe werden botfracturen behandeld met verbanden die ofwel te rigied ofwel te soepel waren, met alle mogelijke nadelen van dien: hetzij ernstige gewrichtsstijfheid (ankylose), hetzij gebrekkige heling, wat dan weer kon leiden tot infectie en zelfs tot koudvuur. Seutins stijfselverbanden waren gemakkelijk te vervangen, zodat eventueel onderliggende

wonden toegankelijk bleven voor verzorging. Anderzijds bezaten ze voldoende stevigheid om de patient toe te laten zich te bewegen (eventueel met behulp van krukken). Stijfheid werd dus vermeden zonder dat de botheling in het gedrang kwam ⁽⁵⁾. Het verhaal doet de ronde dat Seutin zijn ontdekking aan het toeval dankte: toen hij op een dag de gebroken poot van een geitje wou spalken, was daar toevallig een wasvrouw haar linnen aan het stijven, wat de meester op de geniale gedachte bracht zijn banden met stijfselfap te bestrijken. *Se non e vero ...*

In 1851 ondernam Seutin een reis doorheen Europa om zijn methode te propageren en de voordelen ervan (t.o.v. langdurige onbeweeglijkheid) aan een ruim publiek uiteen te zetten. Te Berlijn genoot hij een gastvrij onthaal bij de beroemde Von Langenbeck ⁽⁶⁾. Hetzelfde enthousiasme viel hem ten deel in Breslau (Wroclaw), later ook in Polen en Rusland. Te Sint-Petersburg (Leningrad) werd hij voorgesteld aan de tsaar, die zich in lovende bewoordingen tot hem richtte. Op verzoek van zijn hoge gastheer en in het gezelschap van de militaire chef-arts Pelikan vatte Seutin de lange tocht naar de Kaukasus aan, ten einde de aldaar gelegerde troepen met de weldaden van zijn systeem vertrouwd te maken. Verder bezocht hij Moskou, Odessa, Constantinopel (Istanbul), Athene, Napels, Rome en Florence. Na een reis van een half jaar werd hem in België een triomfantelijke terugkeer bereid door collega's, oud-leerlingen en tal van vooraanstaande geleerden uit den lande.

In 1853 werd Seutin verkozen tot senator. Zijn medische en maatschappelijke interesse bestreek vele terreinen. Met name trachtte hij oplossingen te vinden voor de gesels van syfilis en prostitutie.

Drie jaar later ging hij opnieuw op reis, ditmaal in het gezelschap van zijn jongere collega Van den Corput ⁽⁷⁾. De tocht ging naar Frankrijk,

Spanje, Portugal en Algerije. Het doel was opnieuw grotere belangstelling te wekken voor de stijfselmethode. Seutins roep was hem vooruitgesnel; hij ontving overal eerbewijzen, niet alleen omwille van zijn verbanden, maar ook als

⁽³⁾ Dominique Jean Larrey (1766-1842) was samen met P.F. Percy de belangrijkste arts in het Napoleontische leger (Géricault schilderde een fraai portret van hem in militair uniform). Hij getroostte zich grote inspanningen om de ellendige omstandigheden in de lazaretten te verbeteren (deze veldhospitaal werden niet voor niets *les cimetières de la Grande Armée* genoemd). Om infecties tegen te gaan legde hij alle medisch personeel een strenge discipline op. Anesthesie bestond nog niet. Larrey maakte er een principe van amputaties in een zo kort mogelijk tijdsbestek uit te voeren; waarneming had hem geleerd dat een zeer snelle insnijding niet alleen geen pijn veroorzaakte, maar zelfs euforie bij de patient te weegbracht.

⁽⁴⁾ Jan-Frans Kluyskens (1771-1843), geboren te Gent, was zijn loopbaan begonnen als chirurg in het Oostenrijkse leger. Hij bekwam de theorieën van Broussais (1772-1838), vader van de zogeheten *médecine physiologique*, radikaal voorstander van aderlatingen. Zij werden door Broussais en zijn leerlingen verricht met behulp van een ontzagwekkend aantal bloedzuigers. In 1815 diende hij in het Hollands-Belgische leger. Na de slag van Waterloo werd hem de organisatie van alle ambulances toevertrouwd. Evenals Seutin was Kluyskens voorbestemd om een van de coryfeeën van de 19de-eeuwse Belgische geneeskunde te worden.

⁽⁵⁾ Seutin publiceerde een eerste beschrijving van zijn methode in 1835 (aprilnummer van *Bulletin médical belge*). Het gipsverband zoals wij dat heden ten dage kennen werd in 1853 uitgevonden door de Nederlandse arts Antonius Matthijsen (1805-1862).

⁽⁶⁾ Bernard van Langenbeck (1810-1887) was een eminent chirurg die sinds 1841 een leerstoel bekleedde aan de universiteit van Berlijn. Hij onderscheidde zich op het domein van de amputatie en de weefseltransplantatie.

⁽⁷⁾ Edouard-Bernard-Henri-Joseph Van den Corput (1821-1908) behaalde in 1856 zijn diploma van geneesheer (dat van apotheker had hij reeds langer op zak). Het was dus als kersvers dokter dat hij Seutin vergezelde. Later zou hij een van de briljantste professoren van de Brusselse universiteit worden en bovendien een van de meest gereputeerde artsen van de hoofdstad. Hij publiceerde talrijke artikels, o.m. over kanker en slaapziekte, benevens biografieën van Rega, Van Mons en Kluyskens. Van den Corput was niet alleen een erudiet medicus, maar ook een gecultiveerd en bereisd kunstenaar. Zijn graf bevindt zich ook op het kerkhof van Laken.

voorvechter van conserverende chirurgie (in het bijzonder de voorzichtige, beperkte amputatie) ⁽⁸⁾ Dokter Seutins levensbeschrijving zou wel een hagiografie kunnen lijken als dat vleierende beeld geen kleine barst vertoonde, als het portret van de grote medicus niet door een rimpel werd verstoord.

Was de roem hem naar het hoofd gestegen ?

In Spanje ontmoette Seutin de infante, Isabelle Gurowsky, vriendin van zijn leerling-collega Pigeolet. In een van haar vele brieven aan deze laatste heeft Isabelle een wel

bijzonder ironische karakterisering van de beroemde man neergelegd : *"Seutin est parti, suivi de son Vandencorput, garçon aussi modeste que son patron est fou et intrigant. J'ai été polie pour lui ; j'ai parlé de lui avec la Reine et mon père. Il a pu obtenir avec grande peine la croix du Commandeur d'Isabelle la Catholique. Il nous a bien ennuyés (...); il a eu beau chercher des jambes et torses cassées, il n'en a pas trouvés (...). Le jour de la revue, il s'est tenu constamment aux aguets pour les chutes malheureuses. Il y a bien eu des tombés, mais ô malchance, ils ne se blessaient pas ! Il a cru que la*

Reine allait l'entretenir longuement sur toutes ses visites aux hôpitaux ; elle s'est bornée à le saluer, aussi bien que mon frère. Il était nullement content (...); il espérait obtenir la croix de Charles III par-dessus le marché, même il espérait un cadeau de la Reine, en pierreries, pour son magnifique dévouement dans le hôpitaux. Rien. Il en a été si furieux que le soir même il partit pour Séville sans aller faire visite à personne et sans prendre congé, pas même de son ministre." ⁽⁹⁾

Werd Seutin dan teleurgesteld in zijn Spaanse aspiraties, in eigen land ontving hij enkele jaren later de rang van commandeur in de Leopoldsorde (in 1847 had koning Leopold hem reeds de titel van baron toegekend) en het ontbrak hem beslist niet aan buitenlandse onderscheidingen.

Maar zijn rijkgevuuld leven liep stilaan ten einde. Een hartziekte waaraan hij de laatste jaren leed, werd hem tenslotte noodlottig. Hij overleed op 29 januari 1862 ; zijn echtgenote overleefde hem slechts vijf dagen. Bij zijn begrafenis op het kerkhof van Laken werden talrijke toespraken gehouden, o.a. door Van den Corput die hem op zijn laatste reis had vergezeld.

Met Seutin verdween een markante figuur van het negentiende-eeuwse medische toneel. In het Brusselse was hij zonder meer de belangrijkste arts van zijn tijd. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de chirurgen die door hem werden gevormd, steeds in de

⁽⁸⁾ Een publicatie *ad rem* volgde enkele jaren later : *De l'abus des amputations et de l'utilité de la chirurgie conservatrice*, Brussel 1860.

⁽⁹⁾ Brief van 23 mei 1856, geciteerd door C. BRONNE (zie literatuuropgave) p. 59-60. De edelstenen waarop Seutin belust zou zijn geweest verwijzen waarschijnlijk naar de kostbare ring die hij van de tsaar ten geschenke had gekregen. Toen Seutin in 1862 zwaar ziek werd haastte de infante zich toch in een andere brief haar leedwezen uit te drukken t.o.v. Pigeolet (intussen gehuwd, het werd reeds gezegd, met een nicht van Seutin).

Kerkhof Laken, grafmonument Seutin. Foto : Bert Bracke, Epitaaf.

Kerkhof Laken,
detail uit het grafmonument
Seutin. Portretmedaillon van
Louis-Joseph Seutin en echtgenote,
toegeschreven aan Willem Geefs.
Foto : Bert Bracke, Epitaaf

schaduw van zijn roem zijn gebleven.

Pigeolet was een van hen. Hij overleed in 1902 en kreeg een laatste rustplaats - minder monumentaal weliswaar - op hetzelfde kerkhof als zijn illustere leermeester en stadsgenoot.

Het graf van een vooraanstaand iemand

Het grafmonument (Kerkhof Laken, 4de weg, perk 26, graf nr. 138) heeft een neo-barokke grondvorm en is in zijn algemene opbouw best te vergelijken met de gevel van een Jezuïetenkerk. Het wordt bekroond door een fronton, met akroteria in het midden en op de hoeken. Deze laatste hebben de vorm van baardige koppen (misschien voorstellingen van Saturnus, god van de tijd). Binnen het tympaan bevindt zich het wapenschild van (baron) Seutin. Het is voorzien van een kroon en wordt gedragen door twee op de achterpoten staande honden. Het blazozen zelf stelt een klimmende leeuw voor, boven een achtpuntige ster. Het devies luidt : *Être utile*.

Het centrale gedeelte van het monument wordt links en rechts begrensd door Ionische pilasters. Daartussen bevindt zich een witmarmere portretmedaillon, waarop de arts en zijn echtgenote in profiel

zijn afgebeeld. Dit medaillon wordt bovenaan omkranst door palmtakken, onderaan door een loofbundel met linten. De portretten, vrij streng van uitdrukking, zijn romantisch-classicistisch uitgewerkt : de mantel van Seutin doet antiek aan (toga), terwijl de haardracht (bakkebaarden van Seutin, kapsel van zijn vrouw) de mode van de tijd weerspiegelen. Dit dubbelportret zou een werk zijn van Willem Geefs uit 1868 ⁽¹⁰⁾.

Voornoemde pilasters worden geflankeerd door licht achteruit-springende voluten, die de overgang vormen naar de onderbouw, breder en zwaarder van vorm. In het midden ziet men een gedenkplaat, zozeer verweerd dat nagenoeg alleen nog de aanduidingen *sénateur* en *médecin du roi* leesbaar blijven. Daarboven bevindt zich een driehoekig tympaan : het bevat een reliëf, in hetzelfde witte marmer als medaillon en gedenkplaat en eveneens uitermate verweerd ; vermoedelijk zijn hier de attributen van de geneeskunde afgebeeld. Onder de plaat bevindt zich nog een voorstelling van een symmetrisch gedrapeerde doek (lijkwade) ? Onderaan leest men de naam van de architect : F. Laureys ⁽¹¹⁾.

De achterzijde van het monument vertoont een analoge vlakverdeling. De varianten zijn de volgende : in plaats van het blazozen ziet men een slang die zich in de staart bijt (allegorie van de eeuwigheid) ; het

medaillon is vervangen door een kruis, met een doek erover gedrapeerd ; de plaats van de gedenkplaat is ingenomen door de initiaal S binnen een rouwkrans. Ook zijn de pilasters hier niet gecanneleerd.

Dit grote epitaaf is ongeveer vijf meter hoog en nagenoeg half zo breed. Samenvattend mag het wel gekarakteriseerd worden als een vrij theateraal, om niet te zeggen grootsprakerig geheel. Het beantwoordde bij zijn oprichting waarschijnlijk goed aan de toen heersende mode, aan de smaak van de tijd en last but not least aan de representatieve functie die het te vervullen had ⁽¹²⁾.

Michiel Herman
Met dank aan Pierre Nyssen

⁽¹⁰⁾ Toeschrijving door A. COSYN, p. 22 (zie literaturopgave).

Deze toeschrijving lijkt zeker plausibel, al was het maar omwille van Geefs' grote aandeel in de Lakense funeraire beeldproductie (het beeld in de rouwkapel van Maria Malibran is hier misschien niet zijn beste maar beslist wel zijn bekendste werk).

Willem Geefs (1805-1883) is wellicht meest bekend door zijn standbeelden van generaal Belliard (nabij het park) en koning Leopold I (voor de Congresskolom) te Brussel.

⁽¹¹⁾ Felix Laureys (1820-1897) was een leerling van T.F. Suys. Tot zijn belangrijkste realisaties behoren de verbouwing aan het Oostendse station en de restauratie van kasteel Wijnendale.

Ter vergelijking nog het volgende : tegenover Seutins graf bevindt zich de tombe van de familie Matthieu-'t Kint, eveneens door Laureys ontworpen. Het betreft hier een lager uitgewerkt model op vierkant grondplan.

⁽¹²⁾ Een ander grafmonument te Laken (familie Wyns-De Raucour) is qua opbouw nauw verwant met dat van Seutin, maar het ontbreken van enige aanduiding maakt het vooralsnog onmogelijk het aan dezelfde architect toe te schrijven. De portretbuste is in elk geval van Willem Geefs.

Literatuur

COSYN, A : *Le cimetière de Laeken*, Brussel 1906.

BRONNE, C : *La galerie des ancêtres*, Brussel 1950.

LINDEBOOM, G.A. : *Inleiding tot de geschiedenis der geneeskunde*, Haarlem 1971.

Napoléon et ses médecins. Themanummer van *Revue Ciba*, 21, Bazel, maart 1942.

SONDERVORST, F.-A. : *Geschiedenis van de geneeskunde in België*, Brussel 1981.

Architect Louis De Curte

(Gent, 1817 - Brussel, 1891)

Honderd jaar geleden, op 7 augustus 1891, overleed te Brussel architect Louis De Curte. In de over hem verschenen necrologie in het tijdschrift "L'Emulation" (jaargang 1891) wordt hij terecht als één van onze eminente architecten vernoemd.

Zijn opleiding genoot hij aan de Parijse "Ecole des Beaux-Arts". In feite zat hij vanaf de basis al verankerd in het neogotische gebeuren en in de wereld van de restauratie van historische

Park van Laken, Monument Leopold I, tegenover het Koninklijk Paleis, in 1880 opgericht naar aanleiding van 50 jaar België, naar een ontwerp van Louis De Curte. Uit: *L'Exposition de 1880, Supplément à l'Illustration Européenne*, Brussel, 22.5.1880.

Kerkhof Laken, grafmonument De Curte. Foto: Marc Seghers, Sint-Lukasarchief, Brussel.

monumenten. E.E. Viollet-le-Duc, de Franse theoreticus en restaurateur van monumenten, was zijn leermeester. Bij de restauratie van de kathedraal van Beauvais was Louis de Curte betrokken als medewerker van Viollet-le-Duc. En samen met de Fransman Aymar Verdier, "Architecte du Gouvernement", nam hij deel aan de wedstrijd voor de oprichting van de kerk "Notre-Dame de la Treille" te Rijsel. Ontegensprekelijk kende De Curte het werk *Architecture Civile et Domestique au Moyen-Age et à la Renaissance*, dat Aymar Verdier en F. Cattoir publiceerden in 1855. Het is dan ook niet ongewoon dat De Curte na zijn terugkeer uit Frankrijk in 1856, in ons land heel wat restauraties heeft gedaan en ook een aantal nieuwbouwprojecten van neogotische gebouwen en gedenktekens. Men schrijft hem de restauraties toe van de Sint-Martinusbasiliek van Halle, de O.L.V.-basiliek van Tongeren en de kathedraal van Brussel. Tot zijn nieuwbouw behoort ondermeer het uitzonderlijk mooi monument voor Leopold I in het park van Laken en het nieuwe Noorderportaal van de

Brusselse kathedraal. Naast de neogotische architectuur, was De Curte evenzeer bedreven in de vormentaal die meer aanleunde bij de klassieke stijlen. Hij bewoog zich ook met veel succes op die paden. Hij was tevens lid van de Koninklijke Commissie van Monumenten en Landschappen.

Honderd jaar na zijn dood is hij als figuur, zoals vele andere van zijn confraters die ook in Laken werden begraven, in de vergeethoek geraakt. Louis De Curte ligt samen met zijn echtgenote Leontine Deleforterie, overleden te Sint-Joosten-Node op 23 mei 1897, begraven op het monumentale kerkhof van Laken, niet ver van de toegang aan het O.-L.-Vrouwvoorplein (weg 33, perk 5A, graf nr. 1404). Zijn grafmonument is een voorbeeld van klassieke architectuur. Bekroond met een gesluisde urne, draagt het ook de tekens van zijn beroep: passer, lineaal, schietlood en T-lat. Aan de zijkanten van het monument werd de symboliek van de vergankelijkheid van het leven afgebeeld onder de vorm van een gevleugelde zandloper.

Jos Vandenbreeden

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
1020 Brussel

Redactie: Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas, Linda Van Santvoort, Martine Wynants. Met medewerking van Marcel Celis, Michiel Heirman en Jos Vandenbreeden.

Deze nieuwsbrief werd gezet en gedrukt door Carto, 1210 Brussel.

V.U. Linda Van Santvoort, O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.